

Muž a žena — ten maličký rozdíl

(zkrácená přednáška)

Wolfgang Gädeke

V čem vlastně spočívá rozlišení lidství na mužské a ženské? Za starých dob bývalo samozřejmě vnímat mužství a ženství jakožto fundamentální protiklad, přímo jako světové protivy. Vzpomeňme si na čínskou filosofii Jin a Jang, v níž se vysvětluje celý svět, celý vesmír i veškeré jeho procesy právě z polárního napětí mužského a ženského, jejich střetávání a spolupůsobení. Anebo pomysleme na rozmanité příběhy o bozích řeků a Germánů — jak se tam spolu neustále potýkalo mužství a ženství: Héra s Diem, Athéna a Áres a všechna ta další jména. Lidstvo v předfilosofickém období by vůbec nenapadlo jakkoli snižovat nebo umenšovat tento protiklad mužského a ženského. Právě naopak. Mužství a ženství bylo vnímáno jako něco, co má pro svět konstitutivní význam. Později podobné vnímání trochu ustoupilo do pozadí díky racionalitě vědomí. A filosofické myšlení novověku v posledních dvou stoletích zrodilo myšlenku lidské rovnosti, u níž se musíme zastavit a zeptat se: Je prospěšná? Je spásná? Myšlenka rovnosti má v sobě něco oslňujícího, představujeme-li si, jak se lidé kdysi vzájemně utiskovali — také muži ženy, a třeba naopak ženy muže. Snad si řekneme: Ale vždyť jsou si všichni lidé rovni! Avšak není to spíše nárok. postulát, než-li popis skutečnosti?

Biologie teprve před nedávnem objevila, že muž a žena jsou na jedné straně odlišní *zásadně* (rozdílností chromozómů), ale na druhé straně svými hormony se liší pouze *relativně* — totiž tak, že se vyskytují jak v mužském, tak v ženském organismu stejné hormony, jen v jiném poměru. Takže bychom skoro mohli říci fundamentální rozdíl, relativní rozdíl — obojí je správně. Bylo by totiž zrovna tak nesprávné prohlásit, že muž a žena jsou absolutně a zásadně rozdílní, jako prohlásit opak, totiž, že jsou absolutně stejní. Kdyby totiž byli skutečně stejní a kdyby tedy to, co v sobě neseme jakožto lidství, bylo tím nejsilnějším a nejpůsobivějším, nemohlo by být tolik problému mezi muži a ženami, jako jich ve skutečnosti je.

Rozdílnost pohlaví

Chtěl bych nyní, vycházející ze zcela prostých skutečností, trochu zabrousit do antropologie pohlaví. Všichni, muži i ženy, máme fyzické tělo. Tohle je znak pro muže ♂ a tohle ♀ pro ženy.

Když se na ně podíváme, vidíme charakteristické celkové rozdíly. Mužské tělo je především zřetelně těžší a větší, mohli bychom říci zemitější, nežli ženské. To se odráží v mnoha detailech, například sval o téže hmotnosti vydá u muže sílu asi o 30% větší, než je síla vydaná stejně hmotným svalem ženy. Tedy svalový potenciál je u muže asi o 30% vyšší. (Relativně ke hmotnosti svalů.) Vše ukazuje na to, že muži mají prostě tělo, jež je silnější, mohutnější, těžší. Tedy k položce *tělo* připsí označení *silnější* a *slabší*. Tím nic nehodnotím, to jen konstatuji skutečnost.

Rozdílnost v oblasti životních sil

Nemáme jenom fyzické tělo. Ve fyzickém těle působí životní síly. U životních sil dostaneme hned úplně jiný obrázek. Příklad: Ze všech embryí, která vznikají oplodněním zralého vajíčka v matčině těle, připadá na 100 ženských zárodků 130 zárodků mužských. Při narození je poměr 100 děvčat na 106 chlapců. Ve věku 21 let už připadá 100 žen na 100 mužů. Co to znamená? Znamená to, že už v době nejmocnějšího vývoje organismu je mužský organismus mnohem zranitelnější, podstatně smrtelnější. Je u něj mnohem vyšší úmrtnost novorozenců, tzv. perinatální úmrtnost. Chlapci takto umírají zhruba o třetinu častěji než dívky. V určitých problémových skupinách dětí — u psychiatrických jevů, u projevů poruch chování, legasthenie a autismu — jsou chlapci o 30 až 40 % více postiženi než dívky. Podobně je tomu u pubertálních problémů atp. Při vývoji života muže je všechno nějak obtížnější — jako by život muže byl nějak složitější nebo snáze podléhal smrti.

Na konci života tomu pak odpovídá, že věk, jehož se ženy průměrně dožívají, je asi o 10% vyšší než u mužů. U mužů to je asi 70 let, zatímco u žen až 77 let. Znamená to, že ženská životní síla je jednoznačně silnější než mužská. Projevuje se i v tom, že žena je schopna — podle konstituce a svých životních sil — vydat ze sebe další život, její organismus je tak životný, že vytvoří nový život. Je to proces, který zabere mnoho měsíců a přidáme-li ještě dobu kojení, vydá až na půldruhého roku. Ženský organismus dokáže tento obrovský životní výkon podat. Oproti tomu je to, čím zde přispívá muž, mizivě málo, jak co do času, tak co do síly, i co do množství. Můžeme tedy jednoznačně prohlásit: V oblasti života se poměr slabosti a síly mezi mužem a ženou obrací.

Mají muži vůbec duši?

Jak to vypadá ve sféře duševních sil? Ženy budou se mnou rády souhlasit, když prohlásím: „*Člověk někdy pochybuje, že muži mají vůbec duši.*“ Rozhodně to, co ženy duši nazývají, zhusta hledají u svých mužů marně. Podíváme-li se na duševní síly, tedy bohatství vjemů, představ a fantazie, vzpomínek atd.

Je jistě mnoho mužů, kteří jsou jakožto umělci v duševní oblasti velice bohatí, ale v běžném lidském, společenském kontaktu, v tom, co se odvíjí od člověka k člověku, od duše k duši, tam má žena často dojem: Tady by toho mohlo být více. Tak se ženy často cítí jakoby podvyživené, jako by se jim nedostávalo patřičné odezvy. Duševní život muže je prostě *slabší* a duševní život ženy *silnější*. Prosté navazování kontaktů, případně vyjádření toho, co je obsahem jejich zkušenosti, jejich duše, činí mužům ohromné potíže. Objektivizují je a oddělují od sebe. Duše se tedy zdá u muže zpočátku slabá, ale objektivizuje se a vypovídá o objektivních problémech. Stále má tendenci vše odosobnit a pravit: „*Je to tak a tak.*“ Ale ne: „*Čím je to pro mne?*“, nebo „*Čím je to vůči mně?*“ Tuto otázku často vytěsňuje.

Odlišný postoj ke světu

Veškerá přírodověda vznikla tak, že si člověk řekl: To, čím jsou věci pro člověka, co pro mě znamenají, shledám-li je dobrými a krásnými, žádám-li si jich či nikoli, není vůbec důležité. Je třeba zabývat se *věcí samou*. A přesně to je stanovisko, jež Rudolf Steiner nazývá duchovním.

V jeho *Theosofii* snad už v první kapitole narazíte na rozlišení mezi tělem, duší a duchem. Rozlišení mezi duší a duchem spočívá právě v tomto odlišném položení otázky. Když se totiž vůči světu nestavím s otázkami typu: „*Shledávám tuto zeleň, tyto květiny krásnými?*“ „*Prospěje mi to nějak?*“ „*Budu z toho něco mít?*“; ale naopak: „*Proč jiřiny kvetou zrovna na podzim a ne na jaře?*“ Líbí-li se mi ty květiny či nikoli, je šmahem jedno. Mohu se tím zabývat třeba tak, že si postavím otázku: Jaká vnitřní zákonitost je v tom, že na jaře okoličnaté rostliny ještě nekvetou (aspoň ne v takovém množství, ne tolik) na rozdíl od jednoděložných, jako jsou sněženky, krokusy, tulipány, narcisy? Proč ty kvetou na jaře a ne na podzim? To nemá vůbec nic společného s mým vnímáním, s mým zážitkem jednotlivé rostliny.

A toto pojetí je už muži mnohem bližší než ženě. Ženy vždy inklinují spíše k výroku: „*No, tyhle květiny, ty se mi líbí. Mně se líbí.*“ V tom se velmi významně liší. Projevuje se zde rozdílný postoj vůči světu — pro ženu je velmi obtížné odhlédnout od toho, co pro ni právě tento předmět nebo vjem znamená. Můžeme tedy říci, že pro muže je snazší zaujmout objektivní stanovisko ducha, zatímco žena stále více zdůrazňuje ono duševně-osobní.

Rudolf Steiner to ve svém duchovním bádání vyjádřil takto: Žena žije převážně z jednoty svých duševních a životních sil, v jednotě těla éterického a astrálního, chceme-li použít těchto výrazů. Život muže se odehrává převážně v polárním napětí mezi Já a fyzickým tělem.

To je jakési první orientační schéma, na němž už můžeme něco vidět. Vzpomeňte si teď na mýtické vyprávění o žebro Adamově. Pokud si představíme, že byl dávný člověk obojím, mužem i ženou, potom byly všechny jeho články stejně silné. Později bylo ovšem z jeho středu, z oblasti hrudi, cosi vyňato a z toho vznikl nějaký jiný člověk. Jednoho (ženu) bylo nutno doplnit shůry a zdola, u druhého se vyplnila mezera (u muže). Takto máme obrazně před sebou právě to, o čem jsme předtím přemítali: že muži nějak chybí střed, respektive je tam oslaben. Podle mýtického vyjádření má o žebro méně. Jenom se nyní na to neďvejme jako na něco vyššího či nižšího. Teď vůbec neuvažujme, co je lepší či horší, jen si uvědomme, o co tu jde; pohleďme na to *mužsky*, s odstupem, ne *žensky* (Co to pro mě znamená?).

Ženské a mužské zárodečné buňky — jednota a mnohost

Chtěl bych zde uvést ještě jiný obraz. Pohleďme nyní na něco, v čem je každý jednoznačně jenom mužem nebo jen ženou. Dostaneme se tak k nejmenším jednotkám, jaké snad vůbec jsou — k zárodečným buňkám. A samozřejmě i ty mají charakteristické rozdíly. Tohle bude znamenat vajíčko (kreslí), ženskou zárodečnou buňku.

Je poměrně velká, na hranici viditelnosti. Je okrouhlá a poměrně klidná. Nemá vlastní pohyb, jenom tak odkapává ze zárodečných žláz a řasinky ji zvolna těžkopádně posunují vejcovodem do dělohy, kde je potom buď oplodněna nebo je jako neoplozená čas od času odstraněna. — Oproti tomu mužská zárodečná buňka je mnohem menší. Nemohu ji nakreslit v odpovídajícím poměru. Má zhruba kuželovitou hlavu a dlouhý bičíkovitý ocas; je zřetelně dvoudílná, zatímco vajíčko vyjadřuje naprostou jednotu. Mužská zárodečná buňka se pohybuje vlastním pohybem, je

malinká, postupuje po oplodnění v organismu kupředu směrem k zárodečné buňce ženy, k vajíčku.

Máme zde tedy především formální rozdíl — polaritu okrouhlého a přímého. Kdo z vás má děti ve waldorfské škole nebo sám do waldorfské školy chodil, ví, čemu se děti ve waldorfské škole učí: křivé a přímé jsou podoby světových principů Jin a Jang, krátce řečeno. Potom zde máme prvek klidu a pohybu. A za třetí se můžeme podívat na jejich funkci, na jejich účel: U vajíčka jím je přijetí a početí — je dostředivě orientováno. Má cosi obdržet. U muže máme zcela opačnou tendenci. Mnoho spermií s odstředivou tendencí. Samy se pohybují. Mohli bychom ve srovnávání ještě dlouho pokračovat, leč podívejme se na toto: Ty nejmenší prvky lidského organismu jsou zcela jednoznačně polárně orientovány. Mohli bychom zde napsat, co jsem prve řekl: u ženy *jednota* a u muže *podvojnost* nebo *mnohost*. Jednotlivá spermie je nesmysl, ta neexistuje. Spermie se vyskytují pouze v houfech. A to ne po stovkách nebo tisících, ale po miliónech! Na druhé straně vajíčko je vždy jen jedno, nanejvýš dvě.

Klid a pohyb — hlava a údy

Třetí obraz ukáží přímo na těle. Když totiž říkáme, že tyto principy jsou základy mužství a ženství, můžeme také konstatovat, že všichni jsme ve svém horním člověku, v hlavě, utváření žensky — sféricky a okrouhle. Tam panuje klid. Neboť hlava je hlavou, nositelem vědomí a sídlem podstatné části nervové soustavy právě proto, že se organicky nalézá v klidovém postavení. Postupné napřímení zvířete do podoby člověka je právě tím, co osvobozuje hlavu od vlastního pohybu, především od chápavého a trhavého pohybu spodní čelisti, který u zvířat ještě hraje významnou roli. Nohy, jež přejímají samy úlohu pohybu vpřed, osvobozují ruce od jejich pohybové funkce a ty mohou přejmout funkci uchopovací. A poněvadž ruce přejímají chápavou funkci, nemusí ji už vykonávat brada a spodní čelist. Může tedy sloužit řeči, schopnosti lidí! K tomu může hlava i zaujmout stabilní, podepřenou ústřední klidovou pozici namísto pozice visuté a stále spjaté s pohybem, a tím se může rozvíjet i mozek. Klid je tedy tím podstatným pro myšlení a vnímání.

V hlavové oblasti je člověk zcela receptivní. Přijímáme myšlenky, vjemy, to, co vchází ušima, nosem i ústy — potravu, vzduch. Jedinými výjimkami jsou vydechování a řeč. Tedy tehdy, je-li člověk zdravý. Vychází-li tudy ještě něco jiného, pak je člověk nemocný. Na opačném konci organismu nalézáme — co jiného nežli opak. Není zde jednota hlavy, ale podvojnost či mnohost údů. Zde také vše z člověka vychází do světa. *Já* vycházím do světa, *zasahuji* do světa. Je to také směr těch duševních sil, kterými se hned dále zabýváme. Ale zde jde nejdříve o tělesnou formu a podobu končetin, jež jsou odstředivé, obrácené vně, s údy a kostmi rovnými.

Látková výměna má spíše tendenci projevit cosi vlastního, neponechat přijatou potravu jen tak, jako je tomu u vnímání nebo v myšlení, jež jsou takto objektivnější. Při výměně látek se vše přijaté úplně rozloží, zcela vysvěče z vlastní podoby a vybuduje se z toho vlastní tělesná substance. Látkovou výměnou a svými údy vtiskuje člověk své vlastnosti hmotě a světu. To je pohyb, pohyb vůle, jenž nabývá svého vyjádření především v údech.

Souhrnně tedy můžeme říci: Pokud pojmem dosud vyložené jakožto základní rysy mužského a ženského organismu, jsme všichni ve své hlavě organizováni žensky a ve svých údech mužsky.

Střední člověk

Mezi tím se nachází oblast středního člověka: hrud', dýchání, krevní oběh. Je to skutečně ono prostředkující — ne pouze stažení a roztažení, ale vdech — výdech, srdeční systola a diastola, stažení a rozšíření: krevní oběh. V dechu a tepu sledujeme tyto pohybové funkce v jejich rytmickém střídání.

Totéž platí pro utváření řekněme třeba žeber. U žeber už nejde o uzavřenou schránku, jako je lebka, není to už sférický tvar, pevný a klidný, ale hrudní koš, jenž se sice celkově sféře podobá, ale nahoře a dole je otevřený. Žebra se také směrem dolů narovnávají; nahoře jsou zaoblená a zahnutá, směrem dolů nabývají čím dál více podoby končetin. Sama o sobě už nejsou kulatá a sférická, ale jsou zahnutá a dohromady sféru vytvářejí. A opět: dole jsou pohyblivější než nahoře; nahoře jsou pevná a kostěná, směrem dolů měkčí a chrupavčitější. I zde — v tvaru žeber — se projevuje zprostředkující úloha *středního člověka*.

Vnějšek a vnitřek trojčlenného člověka

V souvislosti s otázkou mužství/ženství bude nyní napínavé podívat se na oblast, v níž jsou muž a žena rozdílní, tedy na rozmnožovací orgány. I zde musíme potvrdit, že je muž *končetinově* orientován. Svaly i končetiny jsou u muže silněji vyvinuté. Žena pak je — už od pohledu — silnější v oblasti trupu, ve středu. Co se týče celkového vzhledu, má tvary zaoblenější, zatímco muž je tvarů přímých a hranatých.

Udělejme další krok: Duše působí v hlavě v podobě myšlení a vnímání, v látkové výměně a soustavě končetin jako vůle a ve středu člověka jako cit. Pokud si nyní uvědomíme procesy vědomí s duší spojované, zjišťujeme, že jak soustava nervově smyslová, tak soustava rytmická i soustava látkové výměny a končetin mají všechny po dvou částech: rytmická soustava se skládá z dýchání a krevního oběhu, soustava nervově smyslová, jak už název napovídá, z nervů a orgánů smyslových a konečně máme na jedné straně výměnu látek a na druhé straně končetiny. A vždy jeden člen této dvojice je orientován ven. V hlavě jsou to orgány smyslové, v centrální oblasti dýchání a ve spodní oblasti soustava údů.

Opačná strana těchto soustav je vždy obrácena dovnitř. Nervový systém směřuje dovnitř — nejen prostorově, ale i funkčně, je to vlastní orgán vnitřní organizace. Neslouží ke spojení se světem. Podobně je tomu u oběhu krevního — ve zdraví zůstává uzavřen uvnitř organismu. I látková výměna je skrz naskrz do sebe uzavřeným organismem. Neznamená to, že by neměla žádné vztahy s vnějškem, ale ty jsou pouze vylučováním. Vše, co z těla vychází, se soustřeďuje v jeho dolní části, jedinou výjimkou je oplodnění. Na opačné straně organismu máme také jednu výjimku, a tou je řeč a výdech.

Co do vědomí je rozhodující, že vědomější je vždy to, co vychází navenek, tedy oblast smyslů, dechu, údů. Ve svých smyslech jsme úplně bdělí. Naše smysly dokážeme vědomě ovládat — můžeme zavřít oči, podívat se zblízka, naslouchat,

vypnout... člověk tedy může své smysly používat vědomě. Ale o svých nervových orgánech, dokud jsou v pořádku, nevím nic.

V rytmické sféře dokážu zadržet dech, mohu své dýchání vědomě zvolnit apod. Kdykoli chci, mohu si je zřetelně uvědomit. U krevního oběhu je tomu zase zcela jinak. A v oblasti výměny látkové a údů je to úplně jasné: Pohyby svých údů dokážu jasně vnímat a řídit, avšak u výměny látek je nejlépe, pokud o ní nic nevím, poněvadž když si tam něčeho povšimnu, je to zcela určitě špatné. A o aktivním řízení látkové výměny si mohu nechat jen zdát.

Ženské a mužské rozmnožovací orgány

Pro rozdílnost muže a ženy z toho vyplývá ještě cosi podstatného: rozmnožovací orgány, jež se včleňují mezi systém výměny látkové a údů, jsou u ženy zcela vhloubeny do dutiny těla, a to do oblasti, v níž člověk spí a sní. U muže jsou naproti tomu rozmnožovací orgány zcela vychlípeny ven z oblasti látkové výměny a jakoby nabývají podoby končetin, jež jsou zde zástupci bdělosti a o nichž má člověk jasné vědomí. To znamená, že v utváření ženských a mužských orgánů máme už první poukaz na to, že i vzhledem ke svým pohlavním, rozmnožovacím orgánům jsou muž a žena duševně a podle vědomí úplně odlišní, přímo komplementární. Ještě to poněkud rozšíříme o další ilustraci.

Podíváme-li se na rozdílnost ženských a mužských rozmnožovacích soustav schematicky, původnější je ta ženská — v tom, že zárodečné žlázy jsou v břišní dutině. Tam leží, trochu podlouhlé, ale přibližně kulovité vaječníky, jak se také u ženy dá očekávat. Mají tvar hlavy. Hlava je pak oblastí, jež ze široka absorbuje životní procesy a v níž probíhá jejich pravý opak, totiž jejich rozklad, čímž vzniká vědomí. Tyto rozkladné, analytické procesy v hlavě nacházejí svůj výraz i v tom, že nervová materie je vůbec nejvnímavější a také nejrychleji odumírá.

Takové relativní umrtvení organismu v hlavě se odráží i v ženských zárodečných buňkách, a to v tom, že už při narození děvčátka jsou všechny zárodečné buňky k dispozici, je jich pár set tisíc. Udržují se po desetiletí, během let jich nepřibývá ani neubývá. Nedochozí k žádnému dalšímu buněčnému dělení, k žádným životním procesům. Jenom od puberty každé čtyři týdny jedno vajíčko dozraje a vypadne do trubice, do vejcovodu, a odtud do dělohy. Je to tedy oblast relativně mrtvá, okrouhlá, klidná a neživá.

Sama děloha je pak orgán, jenž se po mnoha stránkách rovná či podobá srdci. Je to totiž dutý sval určený k tomu, aby se roztahoval a zase stahoval, cosi pojal a zase vydal. Podobnost dělohy se srdcem jde až do struktury vlastního svalu, vláknitě spirálovité, ano až do struktury jednotlivých vláken: ústřední dutý orgán. Navazuje na ni radiálně rovná stavba pochvy, jakožto svého druhu *negativní končetina*. Tedy odshora dolů máme členění na hlavu, střed člověka a soustavu údů. V metamorfóze, přetvořeně, ale přesto je to úplný člověk.

U muže je tomu úplně jinak. Varlata vyrůstají ven z organismu, a děje v nich probíhající jsou protikladem toho, co se děje v ženském organismu. Zatímco vaječníky jsou neustále v klidu, varlata jsou neustále v pohybu. Zatímco ve vaječnicích nedochází k žádnému buněčnému dělení, ve varlatech se to děje

stále. Zatímco u ženy je k dispozici jen asi čtyři sta, pět set až šest set tisíc vajíček a během života jich dozraje tak pár stovek, u muže se denně vytvoří zhruba 120 miliónů spermií. Představte si to, 120 miliónů! Ubírají se potom chámovody dovnitř do těla a odtud zase do údu. Mají končetinu, ta se však vyskytuje nad útvary podobnými hlavě, je to tedy něco jako člověk naruby. Vršek se obrací dolů a spodek zase nahoru.

Celé rozmnožovací ústrojí ženy má charakter látkové výměny a z duševního hlediska je ve stavu spánku a snu. Rozmnožovací ústrojí muže má charakter končetin, zřetelný vlastní život a bdělé vědomí. Avšak to, co je u ženy uprostřed, děloha, u muže zcela mizí, až na malinký shluk buněk bez jakéhokoli významu. V mužském rozmnožovacím ústrojí neexistuje střed — tam, kde by měl být střed, je kost, stydká kost.

To je obrázek, který už sám o sobě něco vypovídá. Přesto ještě neobsahuje žádné hodnocení, je to jen popis rozdílů mezi mužem a ženou: Ženské rozmnožovací ústrojí se nachází v oblasti výměny látek a spánku, mužské v oblasti končetinové bdělosti. To první se jeví více v jednotě s celkem organismu, to druhé spíše jako polární protiklad vůči organismu.

Shrnutí

Postupme ještě o krok dále a podívejme se na věc z pozice celku: Muž i žena mají ženské utváření hlavy. Podle stejných utvářecích principů jsou oba v oblasti údu utváření mužsky. Pohlavní orgány ale způsobují, že muž v této oblasti obdrží ještě cosi končetinovitého, mužského navíc. Žena je zde ovšem utvářena jasně žensky, včetně jejího centrálního orgánu. Dalo by se také říci, že mužskost spodní části těla se u ženy kompenzuje ženstvím. U muže je naopak mužskost soustavy končetin jeho pohlavními orgány posílena. (Viz nákres na str. 11) A nyní se dostaneme k něčemu, co je mnohým z vás už známo.

Éterické tělo ženy a muže

Rudolf Steiner vícekrát poznamenal, že muž je podle svých životních sil ženou a žena je ve svých životních silách, tedy oněch silách, které budují a oživují naše tělo, činí je schopným růstu a reprodukce, mužem. Stručněji: Muž má ženské éterické tělo a žena mužské éterické tělo. Jak to? Jak si to máme představit? Podíváme-li se na lidské tělo, musíme říci, že éterické síly, životní síly člověka, mohou vytvořit jak mužské tak ženské tělo, tedy musí být v zásadě schopny obojího. Ale v konkrétním případě jsou vždy brzděny v tvorbě určitých orgánů a povzbuzeny k tvorbě jiných. To tedy také znamená, že určité tvůrčí síly se u člověka nemohou na tvorbě orgánů podílet.

Co se ale stane s utvářejícími silami, které nepůsobí v těle? Mnoho z nás to zná z pedagogické činnosti. Když ve waldorfské škole posíláme děti do školy v sedmi letech, děláme to proto, že tehdy jsou už určité utvářející síly volné, nemusí se účastnit procesu budování těla. Projevuje se to tak, že se objeví trvalý chrup a síly, jež se účastnily jeho tvorby, již mohou odpočívat, aspoň tedy tam, kde už ty nové zuby jsou. A ty síly je potom možno využít k vědomému životu duše, ke kultuře učení. Tyto základní úvahy můžeme vztáhnout i k naší problematice. Dá se totiž říci: to, co

se zde ušetří z ženské éterické síly tím, že se nebudují tělesné orgány, je k dispozici vědomému životu duše. A naopak: Mužské utvářející síly se u ženy nevyužívají, jejich tělesný projev je blokován a jsou k dispozici vědomému životu duše, totiž představivosti a myšlení.

Ideálem muže je stroj

Vidíme to i na následujícím jevu: v myšlenkovém a představovém životě muže se jakoby zdvojením posilují ženské tendence hlavy, tendence k objektivitě. Nechávací platit jen to, co je vnější. *Pouze vpouští dovnitř*, ale sebe pokud možno neangažují. Jde o reprezentaci světa v protikladu k ženské seberepresentaci. Představový svět muže je takový, že z něho dělá fanatika objektivity: „*Je to přeci tak a ne jinak, pochop přece, že je to právě tak!*“ To je typicky mužská věta. Ženám se vůbec nelíbí. Neboť když muž — to jste jistě již vícekrát sami zakusili — ženě něco vysvětluje, naprosto objektivně vysvětluje, většinou mu na vše přikyvuje: „*Ano, ano*“, ale jakmile skončí a má radost, že ji zcela přesvědčil, najednou od ní slyší: „*Ano, ale přesto...!*“ To dokáže každého muže naprosto rozlítit: „*Ted' jsem ti to právě vysvětlil, tak co?*“

Je to tím, že žena ve svých představách žije zcela jinak než muž, neboť u ní spolupůsobí mužské utvářející síly. Do tvorby představ se u ní tedy zapojují i síly sebevyjádření, spontánního pohybu. Ženy nedokáží brát představy jen tak, objektivně, ale přetvářejí je a mění. Snad je život duše takový, že ženy vlastně sledují záměr něco změnit. Jde to až potud, že se mnohem raději a snáze stěhují, mění účes, přestavují nábytek a tak podobně. Je to proto, že ve svém vědomém duševním životě nerady nechávají věci tak, jak jsou, ale podnikají změny. Také to jistě hraje svou úlohu u oné mužské pohodlnosti, která by vše nejrady nechala běžet dále tak, jak už to je zařízeno, všechno má fungovat. Muži usilují o to, aby vše okolo nich vně fungovalo bez jejich přispění: ženy, děti, vše má fungovat. U žen je tomu opačně. Ty dobře vědí, že do všeho je třeba se znovu a znovu vkládat svou vůlí, že všemu je nutno věnovat vlastní aktivitu a péči. Ideálem muže je stroj. Proto je jím také tak fascinován a to, že něco takto funguje, ho může přivést až k slzám. A jsou zase jiné situace, při nichž si ženy padají s pláčem do náručí, muži u nich postávají a ženy se diví: „*To nic necítíte, s vámi to nehne?*“ Tedy ženská představivost žije vždy z určité části vlastním pohybem, z vlastní dynamiky, z vlastní fantazie. Nechávat věci tak, jak jsou, jí vůbec není příjemné, neboť ji taková objektivita vůbec netěší.

Žena a muž milují jinak

Zasahuje to až do citů. Nyní přecházíme k duševnímu životu. Rudolf Steiner jednou řekl, že muž a žena i jinak milují. Žena do svého života vždy vplétá svá přání, své představy a ideály. Nemiluje muže takového, jaký je, ale jakým ho chce mít a v co ho doufá převychovat. Až do té míry, že je-li muž například alkoholik, žena v podstatě věří, že se to nakonec ještě odnaučí. Nebo má-li sama nějaké náboženské potřeby, jež nechávají muže chladným, myslí si: „*No, však ono to přijde.*“ To je jedna z největších ženských iluzí — že v tomto směru ještě něco přijde! Muži oproti tomu milují s určitou mírou žádostivosti.

Opět se nám naskýtá stejný obrázek: Muž žije v napětí mezi horním a dolním. Je takřikajíc dole zcela mužský a nahoře zcela ženský. Žena žije v jednotě. Mužství nižšího lidství se u ní vyrovnává ženstvím a ženství vyššího člověka se vyrovnává

mužstvím. Základní konstituce muže a ženy je zcela protikladná. I zde máme opět jednotu a polaritu, rovné a křivé. Ještě bychom mohli tuto úvahu prohloubit, ale vtírá se otázka: „Proč jen tomu na světě tak je? Proč jsme tak rozdílní?“

Oddělení pohlaví a individualizace

Ale proč vůbec existuje taková rozdílnost? Prvoplánově bychom mohli říci, že je to proto, že existuje rozmnožování. Ale v oblasti živočichů a rostlin známe i rozmnožování bez rozlišování organismů na mužské a ženské. U všech rostlin se dají z jejich listů, lodyh a kořenů vypěstovat odnože a ty se množí jednoduše pupeny nebo výhonky. Stejně je to u jednobuněčných živočichů. Stále rostou a dělí se. Jsou vlastně potenciálně nesmrtelní. Stálo by za biologické pojednání, jak současně s oddělením pohlaví se vtírá do živočišné říše smrtelnost. Každá jednotlivá buňka už nemá schopnost dát znovu vzniknout celému organismu, některé z buněk musí zemřít. U lidí už z toho zbyla jenom potenciální nesmrtelnost zárodečných buněk, neboť ty přežívají v novém organismu. Ale u primitivních organismů má tuto schopnost každá buňka.

To, co popsal Rudolf Steiner jako následek oddělení pohlaví, totiž smrt, můžeme vyčíst už z živé přírody: smrt živého organismu nastává tehdy, když už není schopen nepohlavně se rozmnožovat. Za zeslabenou formu smrtelnosti můžeme považovat, když je reprodukce ještě hodně silná, tedy obnovování jednotlivých orgánů nebo jejich částí, jako je tomu v raném zvířecím stádiu. Houbu mohu protlačit sítem, úplně rozmačkat a rozemlít a na druhé straně se zase všechno poskládá. U ještěrek — to jsou už vysoce vyspělí obratlovci — je už možno odlomit pouze konec ocásku, a to na zcela určitém místě, aby opět narostl. Mají takříkajíc ještě jeden pupen. My lidé si dokážeme léčit rány jizvami, ale už nemáme žádný pupen, z něhož by nám opět narostlo to, co je utato. Celek vzniká tak, že životní síly, které už neslouží regeneraci a rozmnožování, se využijí k budování nervové soustavy.

Můžeme to vidět i u řady zvířat: Primitivní zvířata, která mají nervovou soustavu v míše, mají rozmnožovací orgány umístěny někde uprostřed těla. Čím je zvíře vyspělejší, tím více se posunuje nervové centrum směrem k hlavě a rozmnožovací orgány ustupují dozadu ke končetinám, až se mezi nimi ustaví polarita. Existuje přímá souvislost mezi rozvojem nervové soustavy na jedné straně a ztrátou regenerační schopnosti a překládáním reprodukčních orgánů na opačný konec organismu na druhé straně. S oddělením pohlaví je pak spojena i *smrtelnost* organismu a navíc i rozvoj specificky lidské nervové soustavy, tedy vědomí. A tím je posléze umožněno i vědomí Já.

Vědomí lidského Já je vykoupeno rozdělením pohlaví. Schopnost myslet je vykoupena tím, že se reprodukční síly organismu využívají jen zpola. Proto může jedna část sloužit vědomému životu duše, představivosti a myšlení, ale druhá musí být doplněna jiným člověkem. Skrze oddělení pohlaví vzniká i možnost omylu, nemoci a právě smrti, ale hledme, čím je toto vše vyváženo: Totiž individualizací, možností rozvinout vědomě své Já. Za svou individualitu tedy vděčíme oddělení pohlaví. Individualizace je právě tak jako schopnost myslet a uvědomovat si své Já plodem a následkem oddělení pohlaví. Stejně jako nemoc a smrt.

Propast mezi mužem a ženou

Tím jsme uchopili základní fenomén lidské existence a vidíme, že je veskrze dvojaký a dvojnásobný: Na jedné straně jsme mu vděčni nejen za svobodu jednotlivce, ale také za první primitivní formy toho, co nazýváme láskou. Láska povstává z napětí a přitažlivosti pohlaví po jejich oddělení. Skrze oddělení pohlaví jsou umožněny nejvyšší hodnoty lidského bytí — láska, svoboda, individualita, myšlení. Je jím otevřen přístup k nejvyšším hodnotám, ale také k problémům.

Samo pohlaví je tím problémem. Skrze oddělení muže od ženy, ženy od muže, povstává nemoc i smrt a veškerá jednostrannost. Ano, mezi mužem a ženou se rozevírá propast. Propast horší a větší nežli mezi národy a rasami. Jako muži nemůžeme pocítit, co to je žít v ženském těle a naopak. Žena nedokáže prožít pocit bytí v mužském těle. Zamilovanost a podobné stavy nás jen na chvíli ošálí a na krátký čas vzbudí dojem, jako bychom si rozuměli. Oddělenost a osamělost člověka jsou také následky oddělení pohlaví. Působí i oddělenost člověka od duchovního světa. Jasně to zobrazují staré mýty, v nichž po oddělení pohlaví a následném pádu do hříchu následuje vyhnání z ráje, takže člověk ztrácí i sjednocení s božským světem — vše v důsledku oddělení pohlaví. Je nám tedy oddělenost pohlaví včetně svých důsledků tím nejproblematictější, ale i nejvyšším a největším na člověku, na jeho lidském bytí.

Navíc je oddělenost pohlaví starší a předchází všemu ostatnímu dělení lidstva. Oddělenost ras se datuje od potopy, rozdílnost národů od stavby babylonské věže. Vždyť k oddělení pohlaví došlo *před* pádem a stalo se teprve jeho předpokladem. Problémem je i to, že dnes každý z nás mužů vycházející nejprve od sebe soudí, že stejně jako on cítí a myslí, musí cítit a myslet i ona. A potom nastane strašné probuzení, kdy muž musí konstatovat, že všechno je u druhého pohlaví zcela jinak — *totaliter aliter*. Nebrat ohled na toto zcela jiné uspořádání mužského a ženského organismu dávno před tím, než si položíme otázku individuální rozdílnosti, je pramenem neporozumění. Neboť na fyzické úrovni jsme prostě mužem a ženou, nehledíme-li na změny, jež dnes umožňují operace a podávání hormonů. Je tomu tak i u životních sil. I duše je zasažena touto rozdílností, poněvadž se inkarnuje v těle. Teprve na úrovni Já, naší osoby, jsme si skutečně rovni. Potenciálně rovni — nikoli stejností způsobu, ale stejnou hodnotou. Samozřejmě se nám nyní vnucuje otázka: Když jsme tak rozdílní až k samým rozmnožovacím orgánům, k čemu je nám společenství na celý život?

Z čtvrtletníku Flensburger Hefte, Sonderheft Nr. 1.

Flensburg, Flensburger Hefte-Verlagsgesellschaft. 3. vyd. 1988. Str. 6–22.

Z němčiny přeložil Václav Ondráček.